שבועות - מגילת רות – כִּי פָקַד ה' אֶת עַמּוֹ!

drashotforyou.blogspot.com/2016/06/blog-post_63.html

כִּי פָקַד ה' אֶת עַמּוֹ[1]

מגילת רות (ג,ב): "וְעַתָּה הֲלֹא בֹעַז מֹדַעְתָּנוּ...הִנֵּה הוּא זֹרֶה אֶת גֹּרֶן הַשְּׂעֹרִים הַלָּיְלָה...וַיֹּאכַל בֹּעַז וַיֵּשְׁתְּ וַיִּיטַב לִבּוֹ וַיָּבֹא לִשְׁכַּב בִּקְצֵה הָעֲרֵמָה".

הייתכן שאדם כבועז שהיה בן שמונים, שופט ומנהיג, משתתף אישית בזריית גורן שעורים שהם מאכל בהמה? הייתכן כי בועז הולך לשכב ולישון על ערֵמה של גרגרי שעורים בשדה?

הרעב הגדול ששרר בימי שפוט השופטים והתמשך למעלה מעשר שנים, בא אל קיצו. עם ישראל יוצא לעַבֵּד את שדותיו ובפעם הראשונה אחרי כל כך הרבה שנים, הוא רואה ברכה בעמלו.

נעמי ורות כלתה פוגשות בדרכן חזרה את שדותיה של ארץ ישראל עטופות במרבדים של שעורים:

"וַתָּשָׁב נָעֳמִי וְרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה כַלָּתָהּ עִמָּהּ הַשָּׁבָה מִשְּׂדֵי מוֹאָב וְהֵמָּה בָּאוּ בֵּית לָחֶם בִּתְחִלַּת קְצִיר שְׂעֹרִים (א,כב)".

הכל צופים לאיסוף היבול המבורך של השעורים ואחריהם החיטים, ולעיבודן והכנתן של ערֵמות הגרגירים בגרנות. גם בועז ונעריו שותפים לתהליך הכנת המזון הבסיסי והחיוני.

השעורים האלו אינם כשאר שעורים, והערֵמה הזאת אינה אוסף סתמי של גרגירי תבואה.

בועז, שהוא מגדולי הדור וחכמיו, קולט בחושיו את יד ה' המכריזה על סיום הרעב הקשה שהיה ביטוי להסתרת פני ה'. הוא רואה בצומח מן השדה לעת הזאת את ראשית צמיחת גאולת הארץ.

חורבנה של ארץ ישראל היא חורבנו של עם ישראל, וגאולתה של ארץ ישראל היא גאולתו של עם ישראל.

עיני ה' מלוות באהבה את השיבולים האלה המלאות חיים חדשים, ובועז רוצה להיות קרוב אליהם וחלק מהם. נפשו כמהה ללון על גרגרי השעורים ולהריח את ריחם ולנשום את פעמי הכתוב:

"רָצִיתָ ה' אַרְצֶךָ שַׁבְתָּ שְׁבִית יַעֲקֹב (תהילים פה,ב)".

תובנה זו שופכת אור על אחת מן התקנות המופלאות והקדומות, שהתקינו בתי הדין בישראל "...והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בַּשֵּׁם (משנה ברכות ט,ה)".

מקור תקנה זו, שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם ה', נלקח מן הפסוק:

"וְהִנֵּה בֹעַז בָּא מִבֵּית לָחֶם וַיֹּאמֶר לַקּוֹצְרִים ה' עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְבָרֶכְךָ ה' (רות ב,ד)".

מה ראה בועז להזכיר את שם ה' הגדול והקדוש על פעולה שהיא חלק מחיי החולין ועבודת האדמה? מה ראו בית דין להתקין את התקנה הזאת דווקא בימים ההם?

מכאן, שקציר השעורים הזה בעת הזאת, היה אות לכפרת עוון העם והארץ. יבול השעורים המבורך, הכיל בתוכו את אור פני ה' הגואל את עמו, כמאמר הפסוק ב'שירת האזינו':

"...וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ (דברים לב,מג)"[2].

גם בני האדם מתחילים לחייך זה לזה ולהאיר פנים איש לרעהו. אחווה ורֵעות אמת, הִנֵּן ביטוי לשם ה' שהוא שלום ולחותמת שלו שהיא אמת. "יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם (במדבר ו,כה-כז)".

גאולה משולשת:
1) גאולת עם ישראל.
2) גאולת ארץ ישראל.

3) גאולת משיח בן דוד.

גאולת העם:
עשר שנות גלות קשה של נעמי ומשפחתה, הִנֵּן כאב מתמשך הממתין לגאולה. מתוך השִׁכּוֹל והיגון מתחיל לבקוע אור. **נעמי** שומעת משהו שיש בו תקווה.
"... **כִּי שָׁמְעָה** בִּשְׂדֵה מוֹאָב כִּי **פָקַד ה' אֶת עַמּוֹ** לָתֵת לָהֶם לָחֶם (א,ו)".
התיאור הוא של אירוע אקראי, סוג של שמועה המגיעה בדרך מקרה אל אזנה של נעמי למודת הסבל, בשדה מואב.
לאמיתו של דבר, זו היא יד ה' המתחילה להניע את תהליך הגאולה, בדרך של מקריות.

אופי ההתערבות האלוקית בדרך של מקריות מודגש ביתר שאת באירוע השני.

גאולת הארץ:
"וַתֵּלֶךְ (רות) וַתָּבוֹא וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקֹּצְרִים, **וַיִּקֶר מִקְרֶהָ** חֶלְקַת הַשָּׂדֶה לְבֹעַז אֲשֶׁר מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ (ב,ג)".
לכאורה מפגש אקראי בין רות לבין הגואל העתידי בחלקת שדהו. מי כיוון את רות אל אותה חלקת שדה? אין זאת אלא יד ה' העומדת מאחורי הקלעים ומכוונת את האירועים.

המקריות חוזרת אלינו בפעם השלישית, בצומת מאוד מרכזי בהמשך המגילה.

גאולת משיח בן דוד:
"וּבֹעַז עָלָה הַשַּׁעַר וַיֵּשֶׁב שָׁם **וְהִנֵּה הַגּוֹאֵל עֹבֵר** אֲשֶׁר דִּבֶּר בֹּעַז... (ד,א)".
כך סתם, עובר במקרה ליד השער האדם החשוב ביותר ברגע זה. מתגלה גואל עֲלוּם שֵׁם שהכתוב לא טורח להזכיר את שמו, אלא "פלוני אלמוני".
בדקוּת הבחנתם ביטאו חז"ל את הפתעתם:
"ובועז עלה השער וישב שם והנה הגואל עובר אשר דבר בעז". מה?! לאחורי תרעא הוה קאים? (מה?! האם הוא עמד והמתין מאחורי השער?) (רות רבה ז, ז)".
כלומר, צירוף מקרים נדיר. רבי שמואל ברבי נחמן מוסיף ומחדד את הנקודה הזאת:
"אפילו היה בסוף העולם, הטיסו הקב"ה והביאו לשם כדי שלא יהיה אותו צדיק (בועז) יושב ומצטער (שם)".
יד ה' המניעה את הגואל ומובילה אותו אל חזית הזירה. הקב"ה הוא שותף נסתר השמח לתרום את חלקו:
"אמר רבי ברכיה כך דרשו שני גדולי עולם רבי אליעזר ור' יהושע. ר' אליעזר אומר, בעז עשה את שלו ורות עשתה את שלה ונעמי עשתה את שלה, אמר הקב"ה אף אני אעשה את שלי (שם)".

שלושת האירועים 'המקריים' האלו, הן הן שלושת הגאולות שסביבן אנו חגים.

מִי אָתְּ

מיד, כאשר הגיעו נעמי ורות לבית לחם יהודה, רעשה וגעשה כל העיר.
"... וַתֵּהֹם כָּל הָעִיר עֲלֵיהֶן וַתֹּאמַרְנָה הֲזֹאת נָעֳמִי? (א,יט)".
סיפורה של רות התפרסם בכל מקום. משום כך, מוזרה מאוד השאלה ששואל בועז את נערו הממונה על הקוצרים:
"וַיֹּאמֶר בֹּעַז לְנַעֲרוֹ הַנִּצָּב עַל הַקּוֹצְרִים לְמִי הַנַּעֲרָה הַזֹּאת? (ב,ה)".
מן התשובה נראה שהנער לא ידע הרבה מלבד העובדה שהיא נערה מואבייה ששבה עם נעמי משדה מואב. מסתבר שבועז ידע הרבה יותר.
ושוב <u>בפעם השנייה</u>, כאשר רות מופיעה בחצות הלילה בגורן השעורים, מפתיע בועז בשאלה:
"וַיֹּאמֶר מִי אָתְּ?! (ג,ט)".
<u>בפעם השלישית</u>, כאשר חוזרת רות מן המפגש עם בועז אל בית נעמי, מפתיעה נעמי בשאלתה:

"וַתָּבוֹא אֶל חֲמוֹתָהּ, וַתֹּאמֶר: מִי אַתְּ בִּתִּי? (ג,טז)".

שלוש פעמים נשאלת רות על זהותה: מי את? מהו הרמז הטמון כאן?

אותה תופעה חזרה כעבור שנים רבות, עת ניצב דוד בן ישי בן בנה של רות, מול גלית הפלישתי.

אנו יודעים כי שאול המלך הכיר היטב את דוד בן ישי. דוד שימש כנושא כליו ואף היה מסיר את רוחו הרעה של שאול באמצעות נגינתו:
"וַיָּבֹא דָּוִד אֶל שָׁאוּל וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֶּאֱהָבֵהוּ מְאֹד וַיְהִי לוֹ נֹשֵׂא כֵלִים... וַיִּשְׁלַח שָׁאוּל אֶל יִשַׁי לֵאמֹר יַעֲמָד נָא דָוִד לְפָנַי כִּי מָצָא חֵן בְּעֵינָי" (שמואל-א, טז,כא).
כאשר מופיע גלית הפלישתי ומטיל את אימתו וחיתתו על שאול המלך וכל ישראל, מתייצב דוד לפני שאול ומבקש רשות ללכת ולהלחם בפלישתי. שאול מברך את דוד בהצלחה ושולח אותו לדרכו המסוכנת:
"... וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל דָּוִד, לֵךְ, וַה' יִהְיֶה עִמָּךְ. וַיַּלְבֵּשׁ שָׁאוּל אֶת דָּוִד מַדָּיו..." (שמואל א' יז,לז).
מה קרה כאשר דוד יוצא למערכה לקראת הפלישתי?
"וְכִרְאוֹת שָׁאוּל אֶת דָּוִד יֹצֵא לִקְרַאת הַפְּלִשְׁתִּי, אָמַר אֶל אַבְנֵר שַׂר הַצָּבָא: בֶּן מִי זֶה הַנַּעַר אַבְנֵר? (שמואל א', יז,נה)".
כאשר אבנר משיב שאינו יודע, מצווה עליו שאול:
"וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ שְׁאַל אַתָּה, בֶּן מִי זֶה הָעֶלֶם!"
ואם אולי היה קשה לזהות את דוד ממרחק, מה קרה כאשר הגיע דוד ועמד לפני שאול?
"וּכְשׁוּב דָּוִד מֵהַכּוֹת אֶת הַפְּלִשְׁתִּי, וַיִּקַּח אֹתוֹ אַבְנֵר וַיְבִאֵהוּ לִפְנֵי שָׁאוּל... וַיֹּאמֶר אֵלָיו שָׁאוּל: בֶּן מִי אַתָּה הַנָּעַר? וַיֹּאמֶר: דָּוִד בֶּן עַבְדְּךָ יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי".

בפעם השלישית מופיעה השאלה המוזרה: בֶּן מִי אַתָּה?

ה**גמרא** (יבמות עו:) מתייחסת לשאלה המוזרה הזאת ומשיבה עליה בדרכה:

"ולא ידע ליה? (האם לא הכירו?) והכתיב: "ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כלים!" אלא אאבוה קא משאיל (על אביו הוא שואל) . ואביו לא ידע ליה? והכתיב: "והאיש בימי שאול זקן בא באנשים"! ...הכי קאמר (כך אמר) שאול: אי מפרץ אתי, אי מזרח אתי? (אם הוא מזרע פרץ בן יהודה או מִזֶּרַח) אי מפרץ אתי - מלכא הוי (מלך יהיה)...אמר לו דואג האדומי: עד שאתה משאיל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו, שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לאו".
כלומר, היות ושאול המלך הבטיח את בתו למי שיכה את גלית, הוא החל לברר אם הוא משושלת ראויה למלכות!

לאור ההקבלה לרות המואביה שגם היא נשאלה לזהותה שלוש פעמים כפי שהצגנו לעיל, נשיב ונאמר, כי **גם בְּרוּת וגם בְּדָוִד מתגלות זוויות חדשות באישיותם פעם אחר פעם**, מפתיעות ומדהימות, המעלות שוב ושוב את השאלה: **מִי אָתְּ? בֶּן מִי אַתָּה?**

בפעם הראשונה הם מתגלים בעדינות ובאצילות.

בפעם השניה בעוז ובגבורה.

ובפעם השלישית בענווה ובצניעות שאחרי הניצחון.

פתחנו את המאמר ב**גאולה המשולשת של העם, הארץ ומשיח בן דוד**. גם שלושה אלו מתגלים פעם אחר פעם בפנים חדשות:

עם ישראל נגאל וחוזר למולדתו (**בעדינות** מנסים להתאקלם ולהשתקם), **ארץ ישראל** נגאלת משוממותה וחוזרת לבניה (**בעוז וגבורה** של מלחמות ובחוצפה ישראלית שמתאימה להתנהגות של רות בבואה אל הגורן בחצות הלילה), **עם ישראל** בונה את הקומה הרוחנית שלו (**משיח**) על גבי הקומה הגשמית של הביצות והכבישים והחלוצים (**בענווה ובצניעות**).

פליאה משולשת - לא רק העולם בהלם מהגאולה הזאת:
ארץ ישראל מתבוננת ב**עם ישראל** הנגאל מארצות פזוריו וחוזר בהמוניו לארצו, ולא מאמינה למראה עיניה:
"וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד לִי אֶת אֵלֶּה? (ישעיה מט,כא)".

מדוע? כי אלפיים שנה הכיר העולם את היהודים כחלשים ומושפלים, חסרי כוח וחסרי יוזמה[3]. והנה בזמן קצר מאוד, עשרות שנים בלבד, עומד העם היהודי על רגליו, בונה מדינה לתפארת, מקים צבא אמיץ לב וחזק, בונה מוסדות תורה וחכמה לאלפים ולרבבות.

כעת גם **ארץ ישראל** הופכת מושא להערצה והשתוממות. ציון, עיר שוממה ונידחה, משנה את פניה לבלי הכר:

"מִי שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה? הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד? אִם יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת? כִּי חָלָה גַּם יָלְדָה צִיּוֹן אֶת בָּנֶיהָ (ישעיהו סו,ב)".

גם **משיח בן דוד** יתקבל בהפתעה רבתי:

"הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד... מִי הֶאֱמִין לִשְׁמֻעָתֵנוּ וּזְרוֹעַ ה' עַל מִי נִגְלָתָה? (ישעיהו נב,יג. נג,א)".

ולא רק אנחנו משתאים, אלא אפילו **הקב"ה** בכבודו ועצמו יתבונן בגאולה הסופית בפליאה גדולה:
"כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה בַּיָּמִים הָהֵם גַּם בְּעֵינַי יִפָּלֵא נְאֻם ה' צְבָאוֹת" (זכריה ח,ו).

---

[1] המהלך במגילת רות נכתב ע"י הרב שבתאי סבתו שליט"א.

[2] **בחקתי** -"אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם" – אם אנחנו נלמד תורה ונעשה מצוות אז – " וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ: וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת זָרַע...".
רש"י: "והשיג לכם דיש את בציר - שיהא הדיש מרובה, ואתם עסוקים בו עד הבציר, ובבציר תעסקו עד שעת הזרע".
אז אם הבנו נכון אם אנחנו נלמד תורה ונעשה מצוות הקב"ה ייתן לנו כזה שפע של עבודת אדמה שלא יהיה לנו זמן ללמוד בכלל כל השנה?!?
השאלה הזאת מתחילה רק כשאנחנו מסתכלים על עבודת האדמה (דיש ובציר) בארץ ישראל במבט חיצוני ! כאילו אנחנו זורעים חורשים וקוצרים באוקרינה...
עבודת האדמה בא"י – מצוה!
עבודת האדמה היא חלק של מצוות ישוב הארץ שנצטווינו "לא נעזבה לשממה" (רמב"ן, הוספות על סהמ"צ ד), ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה (ספרי), "והיא מצווה כוללת כל התורה" (אור החיים, דברים ל,כ).
יש מחלוקת בגמרא בעניין ערכה של עבודת האדמה לעומת לימוד תורה, ורבי ישמעאל הוכיח את חשיבותה מהפסוק **"ואספת דגנך"** (דברים יא,יד) שהוא לכאורה מיותר, ומה בא ללמדנו? אלא מפני שכתוב בספר יהושע "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה" (א,ח), הייתי יכול לחשוב שצריך לקיימו פשוטו כמשמעו ולא לעסוק בעבודת האדמה, לכן **באה התורה ללמדנו שנוסף לתלמוד תורה, צריך לעסוק גם ב"ואספת דגנך"** (ברכות לה:).
הסביר הגאון ה'חתם סופר' (חידושים, סוכה לו,א) שאין הדברים אמורים **"אלא בארץ ישראל ורוב ישראל שרויים, שהעבודה בקרקע גופה מצווה משום ישוב ארץ ישראל ולהוציא פירותיה הקדושים, ועל זה ציוותה התורה 'ואספת דגנך'".**
על-פי זה מוסבר פסוק תמוה לגבי **בועז** - "הנה הוא זֹרֶה את גֹּרן השעֹרים הלילה" (רות ג,ב). וכי לבועז שהיה גדול הדור (רות רבה ה,טו) והוא הוא אבצן השופט (בבא בתרא צא.) – לא היה מה לעשות בלילה אלא לזרות תבואה? **אלא אומר ה'חתם סופר': "משום מצווה", שרצה הוא בעצמו לעסוק במצוות ישוב הארץ.**

וכן מסופר בגמרא (בבא בתרא יד.) שרבי ינאי, אחד מגדולי האמוראים, נטע ארבע-מאות כרמים. משום מצוות יישוב הארץ (שטמ"ק בשם ראב"ד).
ומסיים ה'חתם סופר' בהשוואה נפלאה: "וכאילו תאמר, לא אניח תפילין מפני שאני עסוק בתורה, הכי נמי [כך גם כן] לא יאמר, לא אאסוף דגני מפני עסק התורה.
ואפשר אפילו שאר אומנויות שיש בהם ישוב הארץ הכל בכלל מצווה!".
מובא ב'טור' (או"ח סי' רח) שיש שפסקו לא לומר בנוסח ברכת מעין שלוש את המילים "ונאכל מפריה ונשבע מטובה", וכן בברכת המזון "ונודה לך וכו'" כי אין אנו חומדים את ארץ-ישראל מפני פירותיה אלא מפני קדושתה. אבל להלכה נפסק כן לאומרם, מפני שקדושת הארץ גם שורה בממשיות הפירות, כמו שהסביר הב"ח: "כי באכילת הפירות אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה".

הצדוקים טענו שקצירת העומר היא ממחרת השבת (מנחות סה.), זאת אומרת ביום ראשון בשבוע, ולפי זה אין היא דוחה שבת, אבל חכמים אומרים שהיא ממחרת יום-טוב ראשון של פסח, ואם היא חלה בשבת, דוחה קצירת העומר את השבת. בסוף ניצחו אותם חכמים וקבעו על זה ימי חג (שם).
למה התעקשו הצדוקים כל כך הרבה? ודאי שלא היו חרדים על קדושת השבת ושמירתה יותר משומרי תורה הנצחיים?!
הסביר הרב קוק (מאמרי הראיה עמ' 180) שהם לא יכלו לעכל את עניין קדושת ראשית הקציר. בשבילם החקלאות היתה כמו אצל כל העמים, רק גורם כלכלי חיוני פשוט, ולא הבינו שאצלנו החקלאות ספוגה קודש, ושראשית הקציר עולה למדרגת עבודת הקודש היותר עליונה של עבודת המקדש שיש בכוחה לדחות שבת. מובן שעבודת החקלאות המעשית שייכת לשלושים ותשע המלאכות האסורות בשבת, אבל עצם החקלאות בישראל היא קודש קודשים, ולכן קרבן חגיגה של ראשית הקציר הנו בדרגת קרבן ציבור קבוע שדוחה שבת.

החקלאות – סימן הגאולה - למי שאינו מעלים עין מדברי רבותינו בגמרא, הדברים ברורים ומוחלטים: "ואמר רבי אבא, **אין לך קץ מגולה מזה** שנאמר (יחזקאל לו ח) '**ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו** לעמי ישראל כי קרבו לבא'" (סנהדרין צח א), זאת אומרת "**כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה**, אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר" (רש"י), וברוך ד', היבולים בארצנו עולים יפה.

הגאון מוילנא: חקלאות תביא את הגאולה - פסק רבנו הגדול מאור ישראל, הגאון מוילנא, **שאין הקץ המגולה סימן בעלמא, אלא אמצעי גדול לקרב את הגאולה**. הגאון הבהיר שיש ארבעה אופנים של גאולה: א. על-ידי תשובה. ב. ד' מעמיד עליהם מלך שגזרותיו קשות מהמן. ג. קץ מגולה של שיבת ציון. ד. בסוד ד'.
והורה הגאון לתלמידיו לבחור באופן השלישי של הקץ המגולה על-ידי שיבת ציון, ואז לא יהיה צורך להעמיד מלך שגזרותיו קשות מהמן (קול התור סופ"ד).
וכן עשה הגאון ושלח בחירי תלמידיו במספר רב לכונן את ראשית היישוב בארצנו ולעסוק בנטיעה (ספר חזון ציון, לרבי דוד לוי, ירושלים תש"ז).
כתוב "תרחם ציון, כי עת לחננה, כי בא מועד" (תהילים קב יד). ומתי? "**כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו**" (שם קב טו. וכן הוא בסיום הכוזרי), היינו נטיעת השממה (ב קיז).

כתב הגאון רבי אליהו גוטמכר: "ואצלי כבר ברור שאם יקיימו ישראל **שיתחילו לעבוד אדמת הקודש בסך ק"ל משפחות, שתהיה התחלת הגאולה**, גם כשלא יהיו ישראל ראויים לכך" (מכתב הנדפס בראש שו"ת נפש חיה לרב חיים אלעזר ואקס).

וכן **כתב הגאון הרב יהודה חי אלקלעי**: "תחילת גלותנו היתה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, **ותחילת גאולתנו היא בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה**" (נחמת הארץ, המבשר, שנה יג, ניסן תרכו).

[3] מישהי שעלתה לא מזמן מצרפת שאלה אותי איך יכול להיות שרב יהיה מפקד בצבא...?!?
במשך כל שנות הגלות התמקדנו ב'תְּפִלּוֹת דָּוִד בֶּן יִשָׁי' אבל שכחנו את "הַמְלַמֵּד יָדַי לַקְרָב אֶצְבְּעוֹתַי לַמִּלְחָמָה"!
התמקדנו בעדינות של דוד המלך, "עֲדִינוֹ - כשהיה יושב ועוסק בתורה - היה מעדן עצמו כתולעת". אבל שכחנו את "הָעֹצְנִי" - ובשעה שיוצא למלחמה - היה מקשה עצמו כעץ".